

tom se javlja zahtev za ograničavanjem apsolutne moći iskustvenog i za priznavanjem značajja ideja u osvetljavanju saznanja novog, za priznavanjem onog, što saznanje donosi samo, bez pomoći iskustva. U tom smislu Kant uvodi pojam transcendentnog, kojim označava saznanje suprotno iskustvenom. U onom saznanjnom polju u kojem vladaju principi morala, zakonodavstva i religije, ideje čine samo ljudsko iskustvo i saznanje tek mogućnim. Tako je iskustvo »matu privida«, pa čovek ne može zakone o onome što »treba da čini«, izvoditi iz onog »što se čini«. Time je uspostavljena kritička misao, kritička filozofija. Sa Hegelom na scenu stupa spekulativna misao, gde je saznanje u stanju da novo shvati tek kada ga prepozna kao ishodište jedne razvijene celine koja se bitno ostvarila u povesnom toku. Najzad sa Marksovim mišljenjem stiže se do povesne misli (po kojoj novo nije nedokučivo saznanju čak ni pre svoje stvarne pojave), ali to više nisu, kao kod Hegela, njeni prvi koraci, ona tu više nije ograničena na ono što se dovršilo u svom razvoju. Arandelović smatra da je iskustveno saznanje kod Hegela preterano obezvređeno, i da je to razlog što on nije u stanju da proširi polje delovanja povesnog mišljenja i na ovo najvažnije područje povesnog događanja, te da time prevaziđe podvojenost saznanja i čovekovog delanja. Današnje povesno mišljenje, koje za svoje oblikovanje ima da zahvali dijalektički utemeljenoj kritici građanskog sveta, koncipira projekat istinske ljudske zajednice. Zaključak koji se ovde izvodi je da se razina povesnog mišljenja može dosegnuti samo jedinstvom iskustvenog i utopijskog, odnosno razuma i uma.

Razmatrajući odnos sistematskog i fragmentarnog mišljenja, Arandelović ne apsolutizuje vrednost i značaj nijednog od ova dva pri-

stupa. kao što prihvatanje sistema ne znači poricanje ogleda, »mišljenja u odlomcima«, tako ni izlaganje (čiji je najviši oblik sistematsko prikazivanje) ne znači poricanje slobodnog i nespontanog zanosa, tragalačkog i esejističkog mišljenja. Naprotiv, upravo bogatstvo i raznovrsnost filozofskih oblika je ono što treba sačuvati, što filozofiju čini moćnom. (Ipak, ovde se nalazi da današnja filozofija nije utemeljujuća i sistematska, već esejistička i fragmentarna i da ona nastoji da opravda taj svoj pristup, da bude što osmišljenija u ogledima, dijalozima, fragmentima).

Zadatak filozofije našeg vremena je utemeljenje metode povesnog mišljenja sveta koji tek stvara svoje povesne mogućnosti. Cilj pred kojim stoji današnje povesno mišljenje je utemeljenje »misli našeg vremena«. Misao našeg vremena nastaje kao rezultat ovladavanja stvarnim oblicima života. Postavlja se pitanje mogućnosti uspostavljanja celine naučnih i filozofskih saznanja u okvirima povesnog mišljenja. Ostaje nejasno mogu li se, u okviru jednog mišljenja, pomiriti kako suprotstavljeni metodološki pristupi kao što su onaj kojim nauke o čoveku teže da dokuče *antropos* i onaj kojim ga nastoji dokučiti filozofija sama. Ovde imam u vidu Marksovo upozorenje da se »predmet, stvarnost, čulnost« ne trebaju uzimati samo u obliku »objekta ili neposrednog sagledavanja«, već i kao »ljudska čulna delatnost«, »praksa«, dakle »subjektivno«, i Sartrovo upozorenje da je čovek u antropologiji »objekat, dok je u filozofiji objekt-subjekt«. Pošto se čitavo ljudsko polje ne iscrpljuje time što se čovek proučava kao objekt, nauke o čoveku proučavaju parcijalnog čoveka, a to je već nešto što filozofija ne može da prihvati. Doduše, projekat uspostavljanja celine svih oblika saznanja je tek u povolu, a nadom u neslućene mogućnosti filozofskog mišljenja, ova knjiga se i završava.

našeg jezika postane instrument poezije, da nam otkrije svoju latentnu muziku«.

Matićev pesnički izraz blizak je živom i okretnom savremenom govoru. Reči, koje imaju tu moć da nam u svakom drugom čitanju i drugom pojavljivanju daju i drugi smisao, radovale su Matića. U njegovim promišljenim ponavljanjima i vraćanjima, u razdvajanjima, prepodoljavanju, pa delimično ili punom udvajanju sintagmi i rečenica, veznici i rečice imaju očiglednu ulogu. Reči su, kod Matića, u nedoumici, kolebaju se između dva poretka, jer pripadaju i jednom i drugom, ali istovremeno. Otuda i dolazi utisak da sve teče, da se sve talasa, kao u pesmi »Da poremeti red«:

Jasmina Stojanović

zamenica smrti

Dušan Matić: »KONAČNA JESEN«,
»Prosveta«, Beograd, »Globus«, Zagreb, 1988.

zoran đerić

»Živeti i prestati živeti, zapravo su imaginarna rešenja. Postojanje je drugde.« Sada, kada se, osam godina posle smrti Dušana Matića (1898 — 1980) pojavila njegova (do sada ne objavljiva knjiga) »Konačna jesen«, ove rečenice, kojima se završava Bretonov »Manifest nadrealizma«, više su nego primerene. I Matić je, neprestano, brisao granice: između ostvarenog i neostvarenog, između stvarnog i mogućeg, pa i nemogućeg; između života i smrti. Nemogućnost određivanja granica svakodnevnog egzistencije i lirskog ja, u središtu je Matićeve pažnje: između časa i časa, između sebe i sebe, između mene i mene, između mene i tebe, između nas i života. To postojanje između očigledno je i na planu metafore.

»Konačna jesen« Dušana Matića, kako stoji u napomeni, samo je delimično objavljiva u književnim listovima i časopisima (nešto malo za života pesnika i više fragmenata posthumno). Knjigu je, u potpunosti saglasnosti sa Matićevim nacrtom, uz strogo poštovanje njegovih naknadnih intervencija, kasnijih varijanti, dopuna, priredio za štampu, pogovorom i komentarima dopunio Draško Redep. On je, ako smemo da se poslužimo površnom identifikacijom, kolažnog tipa, kao i neke od ranijih Matićevih knjiga (»Laža i paralaza noći«, »Bagdala«), ilustrovana pesnikovim crtežima, i sadrži: pesme, eseje, zapise, pisma, beleške, napomene ili nešto slično. I za nju, kao i za najveći deo onoga što je napisao Dušan Matić, može se reći da se nalazi između: između manje ili više priznatih i onih zamišljenih klasifikacija i kvalifikacija književnosti.

Sledom Matićevih tekstova, iz prednadrealističkog, nadrealističkog i posleratnog perioda, do današnjih dana, zapaziceмо njegovu odanost nekim, jednom iznađenim i iznijansiranim rešenjima i nizovima simbola. Započevši pobunom (nadrealizam) a završava osluškivanjem najistančanijih naslaga i iskustava u

našem jeziku i kulturi. Lepotu, ali i tragičnost našeg postojanja nose ta iskustva.

Nije sad prilika da govorimo o vernosti ili izdajstvu nadrealističke poetike, ali treba pomenuti jedan postupak koji je, bar se meni čini, Matiću omiljen a Novica Petković ga je ilustrovao na sledeći način: »Okolo svojih nekada izgovorenih (napisanih) reči nadrealisti uspostavlja, naknadno, celovitiji vremensko-životni kontekst, ali iz retrospektive koja omogućuje da se iz reči izvuku oni smislovi koji nagoveštavaju značajne ili sudbonosne događaje koji će tek doći. Prospektivno gledano: oni će tek doći, ali nisu ni tako jasni, ni predvidljivi; retrospektivno: oni su se već zbili, jasni i određeni skupa sa onim što im je prethodilo. Mešajući u potaji ove dve perspektive, nadrealisti stvaraju utisak da su reči pomešane sa stvarnošću, jer skupa sa komadima života i uspomena kojima ih okružuju — one postaju deo istorije, koja se ne odvija nezavisno od njih.« Tako se, recimo, u poglavlju »Krstasi prolaze kroz Beograd«, nalaze stihovi zapisani u rasponu od 1928. (čak!) do 1978. godine.

Nadrealizam je bio Matiću škola mišljenja, a ne cilj po sebi. U periodu nadrealizma i prelaska na tzv. socijalni plan, on nije objavio ni jednu knjigu. Posvetio se »razmišljanjima o zaboravu« i teorijskim proučavanjima. Tek kada je sve prošlo, kada je pauk zvan srpski nadrealizam uklonjen sa pesničkog neba, ostala su primećena i njegova najvrednija tkanja: pevanje i mišljenje Dušana Matića. Tako, na primer, Jovan Hristić veruje da Matićevi tekstovi, pored toga što nas uvode u saznanje, predstavljaju i jedan od najčistijih lirskih uzleta naše moderne poezije: »Nijedan naš pesnik nije do te mere umeo da iskoristi sve mogućnosti koje pruža naša sintaksa, još uvek ne kanonizovana strogim pravilima reda i rasporeda reči u rečenici. Matić je, čini se, učinio da sintaksa

Prijatelj
U nedelju neće doći neće doći neće Rastko
Ni Ivanka
U nedelju Dunav teče
Zaborav će leno teći kao senka preko trave
Svako veče
Preko trave
Dunav teče...

Neke Matićeve pesme tragaju za drugim glasom, za dijalogom sa bićem koje je u nama. Cesto, glasno, polemiše sa sobom, sa hiljadama mogućnosti koje se postavljaju pred njegov glas, pred njegovu moć izbora. U svom stihu i stilu stalno priređuje čitaocima munjevit prelaske sa jedne jezičke ravni na drugu, pri čemu se javljaju nepredvidljivi smislovi. Poezija se, kaže Matić, jedina usuduje da kaže onaj čovekov totalitet koji stoji iza svega. Poezija je munjevita istina koja, istovremeno, nudi i sumnju, pokazujući kako niko nije u stanju da saopšti tu tzv. celu istinu, koja nikom i nije potrebna: »Poezija nije istina koja se dokazuje.«

Na jednom mestu u »Konačnoj jeseni« Matić piše o predašnjem, nesvršenom vrmenu koje, po Faustu, nosi u sebi melanholiju i čini ličnom i prisnom prošlost o kojoj govori. Po prošlosti koja dugo traje, toj melanholiji, fragmentarnosti, heterogenosti i po još koječemu, Matić je blizak postmodernom senzibilitetu. Ma kako paradoksalno zvučalo, »Konačna jesen« ne pripada nadrealizmu i prošlosti, već beskraju, ali i pronicljivim čitaocima savremene književnosti, podjednako.